

Đorđe BOROZAN*

ISTORIJAT DIPLOMATIJE CRNE GORE

Sažetak: Državotvornost Crne Gore u Duklji, potom Zeti i Crnoj Gori, ostvarivana na evropskoj geostrateškoj poziciji između Zapada i Istoka, prepoznatljivo čuva tragove diplomatskih i konzularnih veza i odnosa. Cilj ovog saopštenja sastoji se u sagledavanju spoljnopolitičkih veza i odnosa nastalih za vrijeme dukljanske, zetske i crnogorske države od njenog novovjekovnog trajanja do uspostavljanja diplomatsko-konzularnih odnosa nakon sticanja međunarodnog priznanja i uvršćenja Crne Gore u članstvo Ujedinjenih naroda poslije 2006. godine.

Gljučne riječi: *Duklja, Zeta, Crna Gora, diplomatija, Vizantija, Mletačka republika, Rusija, Osmanska imperija, Francuska, Njemačka, SAD, Italija, Engleska, Austrija, Srbija, Bugarska, Grčka, Španija*

I

Na dugoj vertikali istorije na teritoriji današnje Crne Gore, država Crna Gora (u nazivima Duklja, Zeta, Crna Gora) — imala je određene forme službenih odnosa sa susjednim i drugim državama. Geostrateška pozicija Crne Gore na prostoru Zapadnog Balkana, kuda su tokom minulih vjekova nastajale i nestajale civilizacijski vrlo značajne državne tvorevine od ilirskog doba preko istočnog dijela Rimske imperije (Vizantija), Mletačka republika, Osmansko carstvo, Habsburška monarhija, njemački Drugi i Treći rajh i Italija u vrijeme fašizma, kao i u vrijeme Hladnog rata, raspada Jugoslavije i obnove crnogorske državnosti, i danas je politički aktuelna. Naime, od X do potkraj XII vijeka Duklja je snažno državno uporište i održava svoju posebnost kroz period prevlasti, da bi od vremena dinastija Balšić, Crnojević i Petrović održavala državnopravno postojanje sa

* Akademik Đorđe Borozan, CANU

odgovarajućim konzularnim i diplomatskim vezama i odnosima do nestanka Crne Gore na osnovu odluka Mirovne konferencije iz 1919. godine.

Sve pomenute države na prostoru Crne Gore ostavile su političke, kulturne i konfesionalne tragove u ukupnom civilizacijskom doprinosu ovog prostora kao dijela Balkana, Evrope i svijeta, i to tako što je prostor savremene Crne Gore simbioza čitavog niza kulturnih slojeva (supstrata) koji nužno, u političkom sagledavanju ovakvog viđenja prošlosti, nameću misao o hiljadugodišnjoj spoljopolitičkoj aktivnosti sagledanoj kroz veze i odnose koji uvijek određuju politička stanja. Kako je svaka diplomatija produžena ruka spoljne politike, a u ovom slučaju ona naprosto prati sve fenomene iz istorijske prošlosti Crne Gore, onda se čini logičnim diplomatiju Crne Gore proučavati od vremena stvaranja prve crnogorske države na ovim prostorima, a to znači početi od političke tradicije prostora nekadašnje Prevalitane, na čijem je prostoru nastala Duklja kao država u vrijeme Vojislavljevića.

Saznanja o počecima diplomatije na prostoru današnje Crne Gore, onovremene Duklje, vezujemo za kneza Vladimira u vrijeme velikih ratnih sukoba Vizantije i Bugarske krajem X i početkom XI vijeka. Tada Vizantija stupa u veze sa knezom Vladimirom koji šalje poslanstvo 992. godine s ciljem stupanja u savez, a radi dobijanja vizantijske pomoći u zaustavljanju Samuilovih osvajanja. Taj događaj uzeli smo za početak diplomatije onovremene Duklje, kasnije Zete i Crne Gore.

Vrijeme trajanja dukljanske države od Jovana Vladimira, čija je država stradala u ratu sa moćnim carom Samuilom, i vjerovatno postignuti savez nakon robovanja, kada se sa njegovom kćerkom Kosarom vratio nazad, moglo bi se uzeti kao početak prvog političkog dogovora o kome se, uostalom, nalaze brojni podaci u vizantijskim hronikama i znamenitom spisu *Ljetopis Popa Dukljanina*.

II

Diplomatsko-politička priča znatno je bogatija za vrijeme njegovog sljedbenika kneza Vladimira, koji je upornim dizanjem ustanaka (1034. i 1042) protiv vizantijske vlasti nastojao povratiti izgublenu posebnost i nezavisnost nastalu u vrijeme vizantijskog imperatora, cara Vasilija II. U znamenitoj bici u podnožju Rumije (poznatoj pod nazivom Tuđemilska bitka iz 1042. godine) kada je, prema vizantijskim izvorima, vizantijska

vojska pretrpjela težak poraz i od kada se Duklja smatra posve samostalnom državom, odnosi na relaciji prema Konstantinopolju i Rimu čine ovo područje vrlo prisutnim u spoljnopolitičkim događanjima. Tako će doba velike crkvene podjele iz 1054. godine, preko kojeg je prošla granica ove podjele na katoličko i pravoslavno hrišćanstvo, ostavljati duboke tragove koji su sačuvani u diplomatiji Svete Stolice i Carigradske patrijaršije. Kako je ovo vrijeme početka vladavine Vojislavljevog nasljednika, kneza Mihaila, za čije će se vrijeme Duklja uzdignuti na rang kraljevstva od 1077. godine, tako će niz spoljnopolitičkih odnosa nastalih širenjem Duklje na račun država u okruženju biti razlog više diplomatsko-političkim radnjama o kojima postoje saznanja: o vezama sa Bugarskom, Vizantijom i Vatikanom. Sama činjenica da se rimski papa Grgur VII obratio Mihailu pismom kojim ga oslovljava *rex sclavorum*, dovoljno govori da je Duklja bila članica onovremenog saveza priznatih država i da je shodno tome stvarala određene diplomatsko-političke veze i odnose.

Kako se Duklja za vrijeme njegovog nasljednika Bodina i teritorijalno znatno proširila, priključujući pored Travunije i Zahumlja Bosnu i Rašku, čime je postala respektabilna država na zapadnim prostorima Balkana, tako će njene veze i odnosi sa okruženjem, praćene kraljevskim ugovorima (*capitulari*), stalno dobijati na intenzitetu političkih i diplomatskih veza i odnosa. U sferi crkvene politike, odnosno diplomatije, činjenica da je 1089. godine ranija biskupija uzdignuta na rang nadbiskupije govori u prilog vrlo intenzivnoj vjersko-političkoj propagandi rimske kurije na račun vizantijskog pravoslavlja. U takvim okolnostima Duklja i Zeta stalno su se nalazile pred velikim iskušenjima.

Jedan od svakako značajnih momenata za genezu diplomatsko-političkih veza i odnosa Duklje i Zete sa okruženjem nalazimo u ženidbeno-udadbenim vezama kraljeva Mihaila i Bodina sa vizantijskim, odnosno normanskim dvorom. Poseban značaj ima i savez koji je zaključio kralj Bodin sa vođom krstaša u vrijeme Prvog krstaškog rata — Robertom Gviskarom, prilikom njegovog prolaska sa krstašima kroz Skadar na samom kraju XI vijeka.

Od početka XII vijeka dukljanski, odnosno zetski vladari, imali su, pored stalnih međusobnih borbi oko prijestola i prestiža na unutrašnjem planu, i vrlo intenzivnu saradnju sa okruženjem. Kako je ovo vrijeme postupnog političkog i ekonomskog propadanja države ujedno i vrijeme uspona Raške, tako će brojni međusobni odnosi i nastojanje Vizantije i Mletačke

republike na prostoru ranije Duklje — Zete, biti prilika za niz diplomatsko-političkih radnji koje će se okončati pohodom raškog župana Stefana Nemanje i pokoravanjem Zete nakon 1183. godine.

Vizantijski hroničari sačuvali su niz dragocjenih podataka o političkim vezama i odnosima Duklje i Zete, a od vremena Stefana Nemanje prate je kao dio Raške — Srbije, uvijek naglašavajući njenu državopravnu posebnost, ističući značaj zetske vlastele. Uostalom, u hronikama (hagiografijama) Nemanjinih sinova Stefana i Save Zeta se pominje kao „kraljevstvo od prva“ i po pravilu je za sve vrijeme dinastije Nemanjić mladi kralj preuzimao vlast zahvaljujući uticaju zetske vlastele.

Obimna i intenzivna spoljnopolitička aktivnost Srbije tokom perioda Nemanjića u diplomatskim vezama i odnosima najintenzivnije će se održavati na prostoru primorskih gradova i zaleđa, kako zbog jakih trgovačkih veza, tako i zbog zaoštavanja vjerskih odnosa nastalih širenjem pravoslavlja na račun katoličanstva. Prostor Zete će u takvim okolnostima prolaziti kroz niz specifičnih i po posljedicama — teških iskušenja.

Iako dio srpske države, Zeta je imala povlašćen status, a njeni primorski gradovi — Kotor, Budva, Bar i Ulcinj, uživali su široku autonomiju. Na taj način Zeta je sačuvala svoju posebnost i unutrašnju autonomiju, što je imalo za posljedicu očuvanje ranije političke i kulturne baštine. Zapravo, Zeta je u državi Nemanjića i u unutrašnjem, pa i u spoljnopolitičkom pogledu imala nesrazmjerno veću ulogu od svog prostranstva.

III

Nakon smrti cara Dušana nastaje period osamostaljenja tzv. oblasnih gospodara. U slučaju današnje Crne Gore pojava dinasta Balšića nije se podudarila sa ukupnim ranijim državnim prostorom Duklje — Zete, ali svakako ne slučajno; oni će prvo ovladati prostorom gdje su bile prve prirodne granice najranije crnogorske države. Tako se jezgro nekadašnje dukljanske države našlo pod kontrolom oblasti braće Balšića, koji će u periodu od 1360. do 1421, šireći prostor svoje države prema današnjem Kosovu i na prostoru Sjeverne Albanije, stolujući u Skadru i Ulcinju, imati vrlo intenzivne spoljnopolitičke odnose sa okruženjem i Mletačkom republikom, tako da će čitav taj period biti u znaku sukoba i sporazuma, praćen mirovnim misijama svojstvenim onovremenoj diplomatskoj praksi. Ugovori i sporazumi sa Mletačkom republikom i Dubrovnikom, kao i porodične

veze sa moćnim feudalcima u susjedstvu (kakvi su bili Mrnjavčevići), daju puno podataka za izučavanje ovih diplomatskih radnji.

Vladari dinastije Balšić nastojali su da povežu u državnu cjelinu raskomadane oblasti i krajeve koji su bili u sastavu dukljanskog kraljevstva u vrijeme njegovog uspona i moći. Šireći vlast prema jugu, sudarali su se sa albanskim feudalcima (Topije i Musaki), a prema sjeveru im je na putu stajao ban, kasnije bosanski kralj, Tvrtko I. Gospodarili su Barom, Ulcinjem i Budvom i uzaludno pokušavali da potčine Kotor. Balša I bio je gospodar Berata i Valone u južnoj Albaniji, a od vremena Đurđa II Stracimirovića Balšića Zeta se nalazila pod udarom dva snažna susjeda — Osmanske imperije i Venecije. Vrlo intenzivna saradnja sa Mletačkom republikom za njegovo vrijeme, i posebno za doba posljednjeg Balšića — Balše III, bogata je riznica za proučavanje diplomatsko-političkih veza i odnosa.

I za vrijeme despotovine, kada će despot Stefan Lazarević i Đurađ Branković uporno nastojati da prostor Zete zadrže pod kontrolom od dolazeće osmanske opasnosti i Mletačke republike, nastali su brojni diplomatsko-politički sporazumi praćeni vojnim i mirnodopskim misijama, naročito interesantni za proučavanje uloge i značaja pomenutih gradova u Primorju. Kako je ovo vrijeme kada, zahvaljujući italijanskim gradovima-državama — Veneciji, Đenovi, Veroni, Milanu i drugima — bilježimo nastanak diplomatije koju prate prvi oblici stalnih misija, prostor Crnogorskog primorja se potpuno uključuje u tzv. renesansnu diplomatiju XV i XVI vijeka.

Za vrijeme Crnojevića kao sljedbenika dinastije Balšić formirana je i snažno razvijena državnopravna svijest o prostoru i stanovništvu koje će vremenom doživjeti potpunu identifikaciju s nazivom države Crne Gore. Mada su preuzeli upravljanje prvo prostorom Gornje Zete, a zatim se uporno borili za očuvanje, pa i širenje prostora Donje Zete kao domicilnog posjeda njihovih prethodnika Balšića, Crnojevići su intenzivirali političke veze i odnose sa susjednom Mletačkom republikom do mjere da su u njoj s pravom vidjeli najbližeg zaštitnika. Otuda će se Ivan Crnojević, slijedeći puteve svog prethodnika, uporno boriti za suzbijanje osmanske prevlasti nad Skadrom i drugim gradovima u današnjoj Albaniji, nalazeći u Veneciji saradnika i mogućeg zaštitnika za slučaj nevolje i propasti. Njegovo kratko boravljenje u Veneciji nakon gubitka prijestonice Žabljaka i povratak na Cetinje, kada je stvarajući dvor i manastir ovaj grad učinio svojim posljednjim mjestom boravka i stolovanja, ostavilo je dragocjenu baštinu

za proučavanje političkih veza sa nesumnjivim diplomatskim sadržajem. One će se još više proširiti i produbiti za vrijeme njegovog nasljednika Đurđa Crnojevića, nakon kojeg će Crna Gora u Osmanskoj imperiji, zahvaljujući specifičnoj „filurijskoj“ autonomiji održavati veze sa mletačkim providurima u Primorju, viceprovidurima u Dalmaciji i Senatom u Veneciji — kroz izvještaje ovih pomenutih ličnosti akumulira se bogatstvo podataka za proučavanje specifičnih veza, protektoratskih zahtjeva i međudržavnih odnosa od XVI do kraja XVIII vijeka.

Osnivanje prve štamparije na slovenskom jugu 1490–92. i diplomatsko-politička misija izdanja na Obodu i u Cetinjskom manastiru po prostoru onovremene Crne Gore i širom Balkana, najznamenitija je kulturna, diplomatsko-politička i književna misija crnogorske diplomatije.

U izvještajima mletačkih providura se, između ostalog, konstatuje: „Neprekidni odnosi između Crne Gore i Venecije ne datiraju odnedavno: još je od drevnih vremena Venecija tu nalazila podršku, sklapajući česte saveze u neprestanoj i okrutnoj borbi protiv Turaka. Crna Gora je bila, moglo bi se reći, bedem Republike. Takva bliskost, bilo iz političkih ili iz ekonomskih razloga, izazivala je izlive takvih simpatija između tog naroda i Venecije da su neki crnogorski kneževi, prekaljeni poput čelika, hrabri kao lavovi, nježno podlegali čarima ljubavnih riječi sa usana ljubavnih venecijanskih žena, a i one su napuštale venecijanske kanale da bi unijele na crnogorski dvor miris nježnosti i dražesnosti, kao neki blagi odsjaj rodnih krajeva.“

U predgovoru ovih izvještaja mletačkih providura od 1687. do 1735. napominje se da — otkako je Jovan Vladimir pružio otpor caru Samuilu i vremena kada je Đurađ II, suzbijajući osmanski prodor, ostao na Saurijskom polju kod Berata 1385, do Stefana Crnojevića, koji je sa Venecijom sklopio savez (1455) o napadu i odbrani, preko Ivana Crnojevića koji je zadužio Republiku stalnim ratovanjem protiv Osmanlija i njegovog sina Đurđa koji je porodičnim vezama sa Republikom stvorio osnove prijateljstva, preko vladike Visariona sa kojim su zajedno ratovali protiv Turaka, do Danila Petrovića, kada su se ustalile veze i odnosi između Venecije i Cetinja preko Kotora — nalazimo brojne i duboke niti ove neprekinute i interesne saradnje između Crne Gore i Mletačke republike. Stoga je pisac predgovora ovu saradnju, ne samo sa Mletačkom republikom, procijenio na sljedeći način: „Taj vjerni prijateljski narod preuzima tokom

godina (vjekova — prim. aut.) veoma visoku istorijsku misiju u ime zapadne civilizacije.“

Od vremena gašenja državne samostalnosti Crne Gore na samom kraju XV vijeka započeo je u vezi sa mletačko-osmanskim ratom 1499–1502. stalni otpor stanovništva Crne Gore, koji se u dvovjekovnom trajanju održao zahvaljujući ulozi, značaju i odlukama Opšternogorskog zbora i Cetinjske mitropolije, institucija koje su sačuvale i održale tanku nit državne samobitnosti. Naime, saziv ovog zbora 1500. godine povodom rata, njegove odluke i nastojanje mitropolita da ih sprovedu u pregovorima, dogovorima i sporazumima sa mletačkim providurima i okolnim pašama i vezirima — značili su održavanje pomenute autonomije. Na taj način se započeta borba za obnovu nezavisnosti nastavljala, da bi početkom XVIII vijeka rezultirala gotovo političkom nezavisnošću. Naime, kako od vremena Morejskog rata s kraja XVIII vijeka počinje proces potpunog odvajanja i sticanja nezavisnosti, to je ujedno i vrijeme izgradnje organa državne vlasti, teritorijalnog širenja, kao i borbe za međunarodno priznanje i sticanje državnog subjektiviteta. Ovakve napore Crne Gore pratili su sve teži trajni konflikti s Osmanskim carstvom koje je uporno, pred međunarodnom javnošću, diplomatski smatralo Crnu Goru dijelom sopstvene teritorije. Kako je od vremena postupnog uzmicanja osmanske države Balkan ulazio u sferu međunarodnih odnosa, to se zainteresovanost velikih sila za Crnu Goru, kao prostor gdje se stalno održavao otpor osmanskoj vlasti i stvarao prepoznatljivi samostalni politički ambijent, stalno uvećavala. S druge strane, da bi stekla njihovu naklonost i ubijedila ih da se ne radi o pukom odmetanju od osmanske vlasti, već o prostoru na kojem se stvara i obnavlja raniji politički subjektivitet, Crna Gora je započela kontinuiranu diplomatsku aktivnost.

IV

Dosadašnjem sagledavanju pomenutih spoljnopolitičkih aktivnosti i diplomatskih radnji za vrijeme dukljanske države, nemanjičkog perioda, doba Balšića i Crnojevića, dodaju se s početka XVIII vijeka, pored Mletačke republike kao tradicionalno najranije veze, specifične diplomatsko-političke veze sa Rusijom i Austrijom. Istini za volju, crnogorska diplomatska aktivnost simbolički počinje 1711. godine, kada je grof Miloradović donio gramatu ruskog cara Petra Velikog s pozivom Crnogorcima na ustanak i otpor osmanskoj vlasti, kako bi pomogli ratni napor ove velike slovenske

imperije. Smatramo da diplomatske veze i odnosi sežu mnogo dublje od uspostavljanja crnogorsko-ruskih veza nakon boravka mitropolita Danila Petrovića Njegoša u Rusiji. Ovo se ipak može smatrati prvom zvaničnom diplomatsko-političkom misijom u doba novovjekovne Crne Gore, utoliko prije što je ta posjeta (1715) bila u znaku prve i jedine političke ličnosti sa balkanskog prostora koja je u ime svoje zemlje zvanično primljena na dvoru jedne velike sile. Od tada će kasniji crnogorski vladari posjete Petrogradu i Moskvi koristiti za održavanje i proširenje postignutih veza i odnosa.

Pored ruskog interesovanja za Crnu Goru tokom XVIII vijeka, sve veću pozornost prema ovom dijelu Balkana pokazivaće Austrija koja se u ratovima tokom ovog vijeka javljala da preko svojih emisara podsjeti i pozove Crnogorce u rat protiv Osmanske imperije, obećavajući skorbu i potpunu propast osmanske vlasti na Balkanu.

Do sredine XIX vijeka crnogorski vladari — mitropoliti vodili su samostalnu spoljnu politiku, budući da zbog finansijskih prilika nijesu ni mogli izgraditi sopstvene diplomatske institucije. Naravno da su u takvim okolnostima vrlo značajnu ulogu odigrale brojne delegacije (misije) poput onih upućenih na petrogradski i bečki dvor tokom rusko-osmanskog i austrijsko-osmanskog rata krajem osme decenije XVIII vijeka. Taj oblik diplomatije potrebno je potpunije pratiti kako u prethodnom vremenu, tako još više od ustanovljenja Senata (1831) koji je, pored vladara, predstavljao najviši organ državne vlasti i imao određenu ulogu u spoljnopolitičkim poslovima. U vezi sa nadležnostima Senata u državnim poslovima, upravo spoljnopolitičkim, od 1874. nastaje Kancelarija za spoljne poslove kao odjeljenje Senata. Ova kancelarija zapravo je prva državna institucija čija je nadležnost bila isključivo vođenje spoljne politike, zajedno sa knjazom čija je uloga već po tradicionalnom obrascu bila presudna.

Od polovine 60-ih godina XIX vijeka Crna Gora je prema onovremenim diplomatskim modelima započela razvoj diplomatsko-konzularne službe. Tako je prvo crnogorsko diplomatsko predstavništvo bio Konzulat u Skadru osnovan 1863. s ciljem posredovanja u rješavanju crnogorsko-osmanskih pograničnih sporova nakon razgraničenja Crne Gore sa Osmanskom imperijom prema odlukama Međunarodne komisije od 1859. godine. Konzularni predstavnik zastupao je političke i ekonomske interese i vršio nadležnost zaštite crnogorskih građana u Osmanskom carstvu. Ovakvo stanje trajalo je do rata 1876, kada je Konzulat u Skadru prestao sa radom i ponovo bio otvoren 1893. godine.

V

Nakon zvaničnog međunarodnog priznanja Crne Gore na Berlinskom kongresu (1878) Crna Gora je stekla pravo i mogućnost da šalje i prima diplomatske predstavnike. Time je stekla međunarodnopravni osnov za stvaranje sopstvene diplomatske mreže i pravo da preko akreditovanih stranih poslanika obavlja diplomatsku službu sa drugim zemljama. Na osnovu ovoga prava ona uspostavlja zvanične diplomatske odnose sa nizom država. Tako već 1878. zvanično uspostavlja diplomatske odnose sa Rusijom i Francuskom, a naredne (1879) sa Velikom Britanijom, Austrougarskom, Italijom i Osmanskim carstvom. Sa Grčkom uspostavlja zvanične diplomatske odnose 1881, a 1897. sa Srbijom i Bugarskom. Zvanični diplomatski odnosi sa SAD uspostavljeni su 1905, a sa Njemačkom i Rumunijom 1906. godine. Crna Gora je na osnovu konkordata sklopljenog 18. avgusta 1886. uspostavila diplomatske odnose sa Vatikanom. Sa Belgijom su uspostavljeni konzularni odnosi od 1910, u Španiji je imala zastupnika na nivou atašea od 1914, a Norvešku je od ove iste godine zastupao poznati Norvežanin Henrik Angel, koji je o svojoj misiji ostavio trag u knjizi *Naskijama kroz Crnu Goru*. Konačno, Portugalija je u Kraljevini Crnoj Gori bila zastupljena preko vojnog atašea.

Prvo crnogorsko poslanstvo otvoreno je u Carigradu 1879. u rangu opunomoćenog ministra — vojvode Stanka Radonjića, koji je ujedno bio i ministar inostranih djela. Na ovoj dužnosti zamijenio ga je Gavro Vuković od 1879. do 1880. i od 1882. do 1884, kada je za poslanika imenovan Mitar Bakić, koji je ovu dužnost obavljao do 1887. Od te godine do 1889. poslanik je bio Mitar Plamenac, a nakon njegove smrti ponovo Bakić do 1903. Od 1903. do 1912, kada je zbog rata između Crne Gore i Osmanskog carstva došlo do prekida diplomatskih odnosa, na čelu Crnogorskog poslanstva bili su: Jovan Matanović (1903–1906), Dušan Drecun (1906–1907), Dušan Gregović (1907–1909), Jovo Popović (1909–1910) i Petar Plamenac (1912).

Drugo crnogorsko poslanstvo otvoreno je u Beogradu na osnovu ukaza kralja Nikole od 13. oktobra 1913, kada je za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra imenovan Lazar Mijušković. Na toj dužnosti ostao je do 1915.

Treće crnogorsko poslanstvo otvoreno je u Parizu juna 1916, od kada se kralj i vlada nalaze u izbjeglištvu zbog austrougarske okupacije Crne

Gore. Od strane francuske vlade za otpravnika poslova za Crnu Goru imenovan je dotadašnji generalni konzul Crne Gore u Parizu Luj Brine, koji će na ovoj dužnosti ostati do februara 1917.

Četvrto poslanstvo Crne Gore otvoreno je u Vašingtonu sredinom 1918. godine s ciljem da emigrantska vlada pridobije vladu SAD za podršku očuvanja državne nezavisnosti u vrijeme održavanja Pariske mirovne konferencije u skladu sa principima iz programa „14 tačaka“ Vudroa Vilsona. Za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra imenovan je dr Anto Gvozdrenović, ađutant kralja Nikole. Na toj funkciji ostao je od septembra do kraja 1918. godine. Poslije njega dužnost crnogorskog poslanika u Vašingtonu do aprila 1919. obavljao je Đoko Matanović, a od tada do konačnog prekida odnosa 1921. Jevrem Šaulić.

Interese Crne Gore u inostranstvu, pored pomenutih poslanstava, zastupali su brojni počasni konzuli: u Argentini, Austrougarskoj, Belgiji, Brazilu, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Italiji, Kanadi, Malti, Norveškoj, Holandiji, Španiji, Švajcarskoj itd. Prije početka Prvog svjetskog rata Crna Gora je imala 27 počasnih konzula.

Nakon Berlinskog kongresa Crna Gora je uspostavila Ministarstvo inostranih djela (poslova) 1879. godine, koje je preuzelo funkcije dotadašnje Kancelarije za spoljne poslove. Prema *Zakonu o Vladi i Državnom savjetu Knjaževine Crne Gore* od 1902, ovo ministarstvo obavljalo je političke i administrativne poslove. U političke poslove, pored ostalog, ubrajani su obavještajni rad, diplomatska prepiska, sklapanje konvencija i nadzor nad diplomatsko-konzularnom službom. Kao administrativni poslovi, prema ovom zakonu, navedeni su: službena prepiska, prevođenje i ovjeravanje službenih dokumenata, izdavanje pasoša, dostavljanje zvaničnih akata i izvršenje ugovora i konvencija.

Od ustanovljenja Ministarstva inostranih djela do njegovog ukidanja 1921. godine njime su rukovodili ministri: Stanko Radonjić (1879–1889), Gavro Vuković (1889–1905), Lazar Mijušković (1905–1906), Marko Radulović (1906–1907), Andrija Radović (1907), Lazar Tomanović (1907–1911), Dušan Gregović (1911–1912), Mitar Martinović (1912–1913), Petar Plamenac (1913–1915), Janko Vukotić (1915), Lazar Mijušković (1915–1916), Andrija Radović (1916–1917), Milutin Tomanović (1917), Evgenije Popović (1917–1919) i Jovan S. Plamenac (1919–1921).

Do 1905. godine u crnogorskoj diplomatiji nije bilo pisanih pravila i instrukcija.

Diplomatija Crne Gore imala je posebno važnu ulogu u vrijeme borbe emigrantske vlade za očuvanje crnogorske državne nezavisnosti po završetku Prvog svjetskog rata, kao i odbrane prava Crne Gore i njene dinastije, shodno odlukama onovremenog međunarodnog prava. Boreći se protiv izolacije, na kojoj su radili protivnici crnogorske suverenosti i dinastije Petrović Njegoš, ova diplomatija je preko brojnih privrženika i prijatelja afirmisala prava Crne Gore na državnu samobitnost i samostalnost. Stoga su njene diplomate uputile na stotine memoranduma, predstavki i protesta vladama velikih sila tokom Međunarodne konferencije u Versaju i nakon nje, nastojeći da sa pitanjem Crne Gore i pitanjem odnosa prema njoj upoznaju što širu međunarodnu javnost.

Od vremena međunarodnog priznanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca tokom Konferencije mira i nakon nje, Crna Gora je, bez svog predstavnika na ovoj konferenciji, sa diplomatskim izrazom „prazna stolica“, postala dio novostvorene države. Na taj način nestala je kao subjekt međunarodnog prava, a sa prestankom diplomatskih misija 1920. i 1921. okončala se viševjekovna državnost Crne Gore.

Nakon Drugog svjetskog rata, od 1945. do 1990. godine Crna Gora je povratila dio svoje ravnopravnosti u zajedničkoj federalnoj državi Jugoslaviji i time je kadrovski učestvovala u njenoj spoljnoj politici. Nakon prestanka SFRJ (1991) i dvočlane federacije sa Srbijom pod nazivom SRJ (1992), Crna Gora je zadržala jedan dio mjesta u diplomatiji, ali bez značajnijeg učešća u vođenju spoljne politike. Ipak, imala je kao članica od tada sopstveno Ministarstvo inostranih poslova. Nakon stvaranja Državne zajednice Srbije i Crne Gore i problema koji su nastali na svim, a pogotovo na ovom diplomatskom planu, njena diplomatska aktivnost od 2000. godine bila je usmjerena na raskid zajedničke države sa Srbijom. U vremenu do održavanja referenduma i proglašenja Crne Gore za nezavisnu i međunarodno priznatu državu 3. juna 2006, crnogorska diplomatija odigrala je izuzetno značajnu ulogu u borbi za obnavljanje državne nezavisnosti. Danas je Crna Gora kao članica Ujedinjenih nacija razvila značajnu diplomatsku i konzularnu saradnju sa nizom država u Evropi i svijetu. Puni kapacitet nezavisnosti, suverenosti i samostalnosti omogućio je savremenoj diplomatiji Crne Gore da aktivno učestvuje u svim aktivnostima koje Crnu Goru vode u dom evropskih država i naroda.

*

Crna Gora nastavlja da jasno pozicionira svoju ulogu u savremenim diplomatskim i konzularnim odnosima. S tim u vezi jasno formuliše spoljnopolitičke prioritete u regionalnom, evropskom okruženju i svijetu. Procesi evropskih i evroatlantskih integracija podstiču i potpomažu diplomatsku uspostavu načela dobrosusjedstva i stalnog širenja i jačanja političke, ekonomske, kulturne, naučne i prosvjetne saradnje. U međunarodnom i regionalnom kontekstu geografska pozicija Crne Gore na Balkanu i u Evropi usklađuje se sa prioritetima koje ostvaruju spoljnopolitički vidici i očekivanja. U skladu sa formulisanim spoljnopolitičkim prioritetima iz 2006, ciljevi diplomatskog djelovanja službi na implementaciji principa na putu u Evropsku uniju i iskustva nakon članstva u NATO-u, ostvaruju se prihvatanjem savremenih evropskih vrijednosti.

Tri spoljnopolitička prioriteta Crne Gore — članstvo u Evropskoj uniji, ostvareno članstvo u NATO-u i potpuna konsolidacija u odnosima sa susjednim državama, na dugom putu koji smo nazvali *Istorijat diplomatije Crne Gore*, kazuju da je državnopravni put ovog prostora uvijek bio dio evropske diplomatske istorije.

Đorđe BOROZAN

HISTORY OF DIPLOMACY OF MONTENEGRO

Summary

Statehood of Montenegro, in Doclea, and after in Zeta and Montenegro, being exercised within the European geostrategic position between the West and the East, preserves remarkable traces of diplomatic and consular ties and relations.

The aim of this paper is to consider the foreign political ties and relations established in the time of Doclean, Zeta and Montenegrin state throughout its century-long lasting till the restoration of the diplomatic-consular relations after achieving the international recognition and consolidating the membership of Montenegro into the United Nations after 2006.

Key words: *Doclea, Zeta, Montenegro, diplomacy, Byzantium, The Republic of Venice, Russia, Ottoman Empire, France, Germany, USA, Italy, England, Austria, Serbia, Bulgaria, Greece, Spain*